

Zimní pozorování vodních ptáků na Labi v Pardubicích v zimách 1998/1999 a 1999/2000

Winter Waterfowl Observations on Labe river in Pardubice in 1998/1999 and 1999/2000

¹Radek Hampl, ²Jan Václavek

Úvod

Labe v Pardubicích představuje významné zimoviště vodních ptáků v rámci východních Čech. Již řadu let zde probíhá v úseku Němčice – Rosice nad Labem zimní sčítání vodních ptáků (LEMBERK in verb.). Výsledky tohoto sčítání doposud nebyly publikovány, proto jsme se rozhodli přispět alespoň pozorováním v kratším úseku. Tento článek obsahuje nejen seznam námi zjištěných zimujících druhů na Labi v Pardubicích v lednu, únoru a březnu 1999 a během zimní sezóny 1999/2000, ale zachycuje také průběh průměrných dekadových teplot a jejich vliv na celkový počet zde zimujících ptáků. Vlivem klimatických podmínek na zimující vodní ptactvo na Labi a Vltavě ve středních Čechách se podrobně zabýval BERGMANN (1998). V závěru práce jsou uvedena zajímavá pozorování z předchozích zimních sezón.

Materiál a metodika

Pozorování jsme prováděli pravidelně každý týden od 29.12. 1998 do 20.3.1999 a od 19.11.1999 do 29.1. 2000 a jednou za čtrnáct dnů během února a března roku 2000 obchůzkou úseku od soutoku řek Labe s Chrudimkou po most vedoucí od nádraží ČD směrem do Polabin IV. Celková délka úseku je přibližně 1 900 m. Řeka Labe představuje v místě pozorování poměrně klidný úsek s hlinitými břehy bez kamenných nábřeží, protékající centrem města, od něhož je na pravém břehu oddělena přibližně 260 m širokým pásem zeleně, levý břeh sousedí s městskou zástavbou. Přibližně 150 m od soutoku protíná řeku jez. Tento úsek je ptáky využíván při dlouhotrvajících mrazech, kdy ostatní část řeky zamrzá. Ptáci jsou často přikrmováni lidmi.

Sčítání bylo prováděno vizuálně pomocí triedrů 8x40. Celkem bylo provedeno 14 pozorování v zimní sezóně 1998/99 a 16 pozorování v zimě 1999/2000.

Meteorologické informace jsou použity z běžných zpráv ČHMÚ v Praze.

Klimatické poměry

Měsíc leden v roce 1999 byl na území ČR jako celek teplotně nadnormální s průměrnou měsíční teplotou $-0,2^{\circ}\text{C}$, čemuž odpovídá teplotní odchylka $2,3^{\circ}\text{C}$. Únor byl teplotně normální s průměrnou teplotou $-1,3^{\circ}\text{C}$ a s kladnou odchylkou $0,1^{\circ}\text{C}$. Březen byl teplotně mírně nadnormální s průměrnou teplotou $4,7^{\circ}\text{C}$ a odchylkou $2,3^{\circ}\text{C}$.

Průměrná měsíční teplota v listopadu 2000 byla $2,7^{\circ}\text{C}$, v prosinci $1,2^{\circ}\text{C}$, lednu $-1,2^{\circ}\text{C}$ s teplotní odchylkou $1,3^{\circ}\text{C}$ a únoru $3,5^{\circ}\text{C}$ s teplotní odchylkou $4,9^{\circ}\text{C}$. Únor byl teplotně silně nadnormální.

Výsledky a diskuse

V zimě 1998/1999 bylo celkem zjištěno 12 druhů vodních ptáků 5 řádů (v prosinci 8, v lednu 9, v únoru 10 a v březnu 5 druhů), v zimní sezóně 1999/2000 to bylo 8 druhů 5 řádů (v listopadu 6, v prosinci 8, v lednu 8, v únoru 6 a v březnu 4 druhy). Výsledky sčítání v jednotlivých měsících jsou uvedeny v tabulkách 1 a 2. Maximální počet jedinců byl v roce 1999 zaznamenán 1.2. – 786 exemplářů a v roce 2000 24.1. – 631 exemplářů. Na obrázku 1 je znázorněn průběh průměrných dekádoových teplot a celkový počet zimujících vodních ptáků v jednotlivých dekáдах.

První výrazný úbytek ptáků byl zaznamenán 5.3. 1999 a 4.3.2000 daný odletem ptáků na hnízdiště, neboť v tomto úseku řeky vzhledem k nepřítomnosti vhodného biotopu ptáci nehnízdí.

Neobvyklá pozorování:

Erethacus rubecula: 19.11.1999 a 15.1. 2000, pod mostem Pavla Wonky u zimního stadionu

Motacilla alba: 19.11.1999, pod mostem Pavla Wonky

Motacilla cinerea: 14.1. 2000, břeh Labe u nábreží Závodu míru

Troglodytes troglodytes: 27.11.1999 a 20.1. 2000, nábreží Závodu míru

Poznámky k jednotlivým druhům

Potápka roháč (*Podiceps cristatus*)

Na našem území pravidelně, i když jen v malém počtu zimuje. Většinou jsou zaznamenáváni jednotliví ptáci, ale na nezamrzajících úsecích větších řek i desítky ptáků (BEJČEK et al. 1995). Toto dokazuje pozorování 30 ex. na Labi v Pardubicích na přelomu ledna a února roku 1996 (LEMBERK in LEMBERK/ed. 1997). My jsme ji zaznamenali pouze jednou (viz tab. 1).

Potápka malá (*Podiceps ruficollis*)

V menším počtu u nás zcela pravidelně a každoročně zimuje. Mezi listopadem až únorem většinou vyhledává nezamrzající úseky větších vodních toků (BEJČEK et al. 1995). V první zimní sezóně jsme ji zaznamenali pouze dvakrát. Ve druhé se v prosinci a lednu na Labi vyskytovala téměř pravidelně. Zdržovala se výhradně blízko jezu.

Kachna divoká (*Anas platyrhynchos*)

Tento druh poměrně dobře reaguje na teplotní změny (BERGMANN 1998). Téměř každé citlivější ochlazení je sledováno nárůstem početnosti na větších nezamrzajících řekách. Na Labi se vyskytuje průměrně 230 jedinců s mírným zvýšením počtu při déletrvajících mrazech. Výjimečně je pozorování 562 ex. z 1.2. 1999 (období nejsilnějších mrazů). Kachna divoká byla nejpočetnějším zimujícím druhem.

Hvízdák euroasijský (*Anas penelope*)

Pravidelně protahuje, ale zimuje v malém množství (HUDEC et al. 1994). Dle BEJČKA a kol. (1995) v průběhu mapování zimního rozšíření ptáků na Labi ve východních Čechách nezimoval. Během našeho pozorování se na Labi v Pardubicích vyskytoval nepravidelně. 4.1.1999 byl pozorován jeden samec, od 19.1. do 19.2. zde pobýval jeden pár.

Hohol severní (*Bucephala clangula*)

Dvakrát pozorován 1 samec (1. 2., 12. 2.1999). Jedná se pravděpodobně o protahujícího jedince.

V roce 1996 zde zimovaly 3 samice a v roce 1997 zde byly v lednu pozorovány 3 páry (LEMBERK in LEMBERK/ed./ 1997).

Polák velký (*Aythya ferina*)

V lednu a únoru 1999 zde zimoval 1 ex. V roce 2000 na Labi nebyl pozorován.

Polák chocholačka (*Aythya fuligula*)

Objevuje se početně na průtahu a pravidelně i ve větším počtu zimuje (BEJČEK et al. 1995). Na Labi pozorován v obou zimních sezónách.

Labuť velká (*Cygnus olor*)

Zimuje často hromadně na nezamrzlých úsecích větších řek ve městech, kde bývá hojně krmena lidmi. Na Labi pozorována celkem pravidelně v různém počtu. K zimování využívá i menší vodní plochy ve městě, především v Polabinách 1. Na teplotní změny reaguje jen velmi málo. Její počet se na Labi zvýší až se zamrznutím menších vodních ploch.

Lyska černá (*Fulica atra*)

Na meteorologické vlivy zimní sezóny reaguje jen velmi málo (BERGMANN 1998). V průběhu celého ledna i února se lyska vyskytovala v relativně stálém počtu. V listopadu a prosinci se zde vyskytovalo maximálně 30 ex.

Po kachně divoké druhý nejpočetnější zimující druh.

Slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*)

Je tažná, na vhodných místech však celkem pravidelně zimuje i více jedinců (HUDEC et al. 1977). V roce 1999 na námi sledovaném území zimovali 2 ex., v roce 2000 zde bylo zaznamenáno nejvíce 5 ex.

Kormorán velký (*Phalacrocorax carbo*)

Na Labi ve středních a východních Čechách zimují v průměru 1-2 exempláře (BEJČEK et al. 1995). My jsme pozorovali dvakrát 1, jednou 2, 3 a 8 ex. vždy za přeletu (viz tabulky 1 a 2).

Racek chechtavý (*Larus ridibundus*)

V první zimní sezóně na lokalitě zimovalo minimálně 7, ve druhé přibližně 15 jedinců. Od 13.3. respektive 4.3. výrazné zvýšení početnosti dané jarním tahem (viz tab. 1 a 2).

Kromě těchto druhů byl na Labi v Pardubicích v předešlých zimních sezónách pozorován morčák velký (*Mergus mergaster*) (LEMBERK, HORÁK, SKLENÁŘ in LEMBERK/ed./ 1997), morčák prostřední (*Mergus serrator*) – na Labi a Chrudimce v Pardubicích (LEMBERK 1997, HORÁK in LEMBERK/ed./ 1998), morčák bílý (*Mergus albellus*) (LEMBERK et RŮŽIČKA in LEMBERK/ed./ 1997), polák kaholka (*Aythya marila*) (LEMBERK in

LEMBERK/ed./ 1997). V roce 1995/96 a 1996/97 se zde dokonce celou zimu zdržovala kachnička mandarínská (*Aix galericulata*) – pravděpodobně uniklá z chovu (LEMBERK et SKLENÁŘ in LEMBERK/ed./ 1997). Vzácně zde byla zastížena i potáplice severní (*Gavia arctica*) a hoholka lední (*Clangula hyemalis*) (LEMBERK 1997).

Souhrn

V zimní sezóně 1999 a 1999/2000 jsme prováděli zimní sčítání ptáků na Labi v Pardubicích v úseku dlouhém přibližně 1 900 m. V první sezóně bylo celkem zaznamenáno 12, ve druhé 8 druhů vodních ptáků 5 řádů. Výrazně nejpočetnějšími druhy byly kachna divoká (*Anas platyrhynchos*) a lyska černá (*Fulica atra*). Nejvíce exemplářů zimujících ptáků bylo zaznamenáno 1. 2. 1999, v období nejsilnějších mrazů. Na obrázku č. 1 jsme srovnali průběh průměrných dekadových teplot a celkový počet ptáků na Labi v jednotlivých dekadách.

Summary

Bird census was carried out during winter in 1999 and 1999/2000 in Pardubice City along Labe river in a stretch cca 1900 m long. In the first study season 12 bird species, and in the second study season 8 bird species, belonging to 5 orders were recorded. The highest numbers recorded were these of Mallard (*Anas platyrhynchos*) and Coot (*Fulica atra*). The highest numbers of wintering birds were recorded on February 1st 1999, during period of the lowest temperatures.

We compared the mean temperatures and the number of birds recorded on Labe River during different decades (see Fig. 1).

Literatura

- BEJČEK V. et al., 1995: Atlas zimního rozšíření ptáků v České republice 1982 – 1985. H & H, Jinočany: 38 – 39, 57 – 58.
- BERGMANN P., 1998: Vliv klimatických podmínek na zimující vodní ptactvo. *Sylvia* 34: 40 - 52.
- HUDEK K., ČERNÝ W. et al., 1977: Fauna ČSSR, Ptáci 2. Academia, Praha: 893.
- HUDEK K. et al., 1994: Fauna ČR a SR, Ptáci 1. Academia, Praha: 463 – 468.
- LEMBERK V. (ed.), 1997: Ornitologická pozorování. *Panurus*, 8: 61 – 63.
- LEMBERK V., 1997: Příroda na Pardubicku dříve a nyní. Východočeské muzeum v Pardubicích, Pardubice: 86.
- LEMBERK V. (ed.), 1998: Ornitologická pozorování. *Panurus*, 9: 126.

Adresy autorů: ¹Radek Hampl, J.Zajíce 862, 530 12 Pardubice

²Jan Václavek, Stěblová 45, 533 45 Opatovice nad Labem

Tab. 1: Výsledky sčítání ptáků na Labi v Pardubicích v zimě 1998/1999.
Table 1: Waterfowl census results from Labe river during winter 1998/1999.

druh species	datum date						
	29.12.	4.1.	8.1.	13.1.	19.1.	29.1.	1.2.
<i>Podiceps cristatus</i>	1	-	-	-	-	-	-
<i>Podiceps ruficollis</i>	1	-	-	-	-	-	1
<i>Phalacrocorax carbo</i>	-	-	-	1	1	-	-
<i>Anas platyrhynchos</i>	354	318	233	320	203	165	562
<i>Anas penelope</i>	-	1	-	-	2	2	2
<i>Bucephala clangula</i>	-	-	-	-	-	-	1
<i>Aythya fuligula</i>	1	1	3	4	5	5	4
<i>Aythya ferina</i>	4	1	-	1	-	1	1
<i>Cygnus olor</i>	14	19	8	-	7	1	21
<i>Fulica atra</i>	206	216	145	155	201	158	190
<i>Gallinula chloropus</i>	1	-	1	2	2	1	-
<i>Larus ridibundus</i>	-	7	6	3	1	6	4
Celkem Total	582	563	396	486	422	339	786

Tab. 1: Pokračování
Table 1: Continued

druh species	datum date						
	5.2.	12.2.	19.2.	26.2.	5.3.	13.3.	20.3.
<i>Podiceps cristatus</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>Podiceps ruficollis</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>Phalacrocorax carbo</i>	-	-	-	-	-	-	-
<i>Anas platyrhynchos</i>	155	258	169	162	30	7	11
<i>Anas penelope</i>	2	2	2	-	-	-	-
<i>Bucephala clangula</i>	-	1	-	-	-	-	-
<i>Aythya fuligula</i>	4	2	1	1	1	-	-
<i>Aythya ferina</i>	1	1	-	-	-	-	-
<i>Cygnus olor</i>	-	8	17	3	-	-	-
<i>Fulica atra</i>	154	169	139	153	20	1	-
<i>Gallinula chloropus</i>	-	-	1	-	2	-	-
<i>Larus ridibundus</i>	2	-	-	5	7	15	28
Celkem Total	318	441	329	324	60	23	39

Tab. 2: Výsledky sčítání na Labi v Pardubicích v zimě 1999/2000.
Table 2: Waterfowl census results from Labe river during winter 1999/2000.

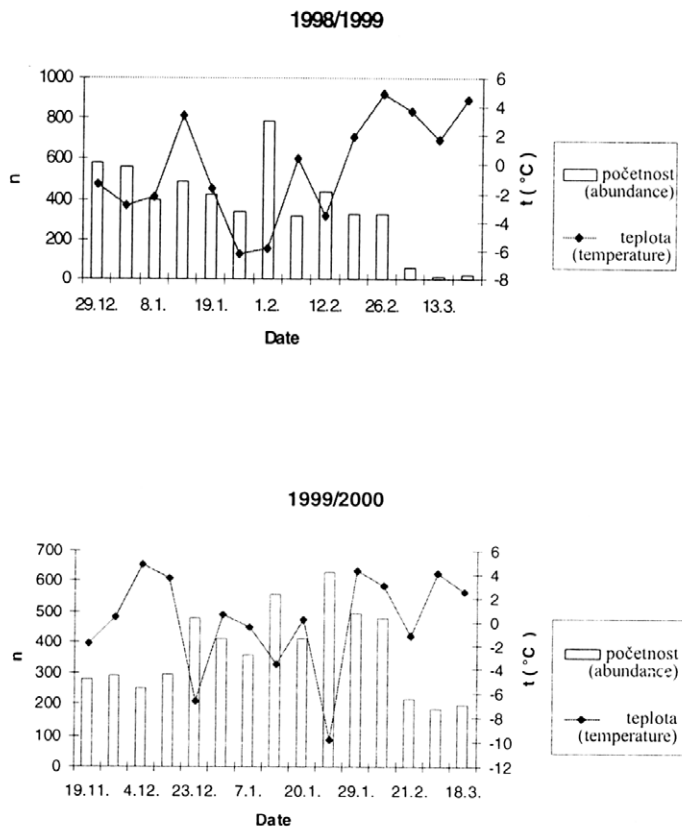
druh <i>species</i>	datum <i>date</i>							
	19.11.	27.11.	4.12.	10.12.	23.12.	30.12.	7.1.	15.1.
<i>Podiceps ruficollis</i>	-	-	-	2	3	1	1	-
<i>Phalacrocorax carbo</i>	-	-	-	-	-	8	-	-
<i>Anas platyrhynchos</i>	249	261	214	250	406	202	159	268
<i>Aythya fuligula</i>	1	-	-	-	1	1	1	1
<i>Cygnus olor</i>	10	-	4	-	38	47	39	23
<i>Fulica atra</i>	9	22	28	26	26	151	156	219
<i>Gallinula chloropus</i>	2	1	-	2	3	3	2	5
<i>Larus ridibundus</i>	11	7	7	15	-	-	-	39
Celkem <i>Total</i>	282	291	253	295	477	413	358	555

Tab. 2: Pokračování.
Table 2: Continued.

druh <i>species</i>	datum <i>date</i>						
	20.1.	24.1.	29.1.	4.2.	21.2.	4.3.	18.3.
<i>Podiceps ruficollis</i>	-	1	-	-	-	-	-
<i>Phalacrocorax carbo</i>	-	3	2	-	-	-	-
<i>Anas platyrhynchos</i>	228	358	271	274	150	35	16
<i>Aythya fuligula</i>	-	2	2	1	-	-	-
<i>Cygnus olor</i>	25	18	14	6	1	-	-
<i>Fulica atra</i>	154	243	188	179	60	26	2
<i>Gallinula chloropus</i>	1	5	3	3	-	1	-
<i>Larus ridibundus</i>	5	1	14	13	9	123	178
Celkem <i>Total</i>	413	631	494	476	220	185	196

Obr. 1: Celkový počet ptáků na Labi v Pardubicích v zimách 1998/1999 a 1999/2000 a průběh průměrných dekadových teplot.

Fig. 1: Numbers of birds on Labe river in Pardubice during winters 1998/1999 and 1999/2000 and mean decade temperatures.

Obř. 2: Početnost kachny divoké (*Anas platyrhynchos*), lysky černé (*Fulica atra*) a labuře velkē (*Cygnus olor*) v zimách 1998/1999 a 1999/2000 na Labi v Pardubicích (sloupce) a průběh průměrných dekadových teplot (body).

Fig. 2: Numbers of Mallard (*Anas platyrhynchos*), Coot (*Fulica atra*) and Mute Swan (*Cygnus olor*) during winters 1998/1999 and 1999/2000 on Labe river in Pardubice (columns) and mean decade temperatures (points).

